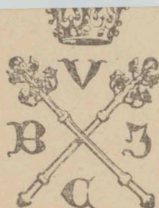

Historia morum et rituum;

Gdaciusa Adama: Trojaki o oltarzach, obrazach y organach dyszkurs.

w Brzegu pan Krzyszt. Jakub.

1688.

TROJAKI
O
OLTARZACH,
OBRAZACH
Y
ORGANACH
DYSZKURS,

W ktorym śie z piſmá S. y ſtárodawnych Náuczyćielow Kośćielnych pokázuje/ że My Luteránowie z Kátolikámi w tey mierze przećiw Bogu y ſłowu jego nie wyſtępujemy/ gdy Ołtarze/ Obrázy y Orgány w Kośćiołách náſzych miewamy/

Spiſány

Przez X. ADAMA GDACIUSA,

Fárarzá Kluzborſkiego.

✱✱✱✱✱✱✱:✱✱✱✱✱✱:✱✱✱✱✱✱:✱✱✱✱✱✱✱

W BRZEGU,

Drukował Jan Krzyſztof Jákub.

Roku Páńſkiego M. DC. LXXXVIII.

DO CZYTELNIKA.

Zal mi tego nie pomáłu/ żem przy káżdym Dyſkurſie omyłek drukárſkich kárákterem wyrázić nie dał/ dla ktorych mie/ nie ktorzy Dźiwcowie ná ząb bráli y jeſzcze biorą/ nie uważájąc/ że nie máſz Kśięgi/ bá y tráktáćiku námnieyſzego/ gdźieby śię jáka omyłká drukárſka znaydowáć nie miáłá; Inne wſzyſtkie pominąwſzy (bo ktożby wſzyſtkie oraz wyliczyć y wypiſáć mogł) w Kontinuácyjey o Grzechách ſzoſtego przykazánia *B. p. 12. l. 21.* náyduje śię słowo zawałcone gdźie miáſto litery/ g/ nádrukowána jeſt lit. a/ á miáło bydź zgwałcone; miánowićie *lin. 23.* jeſt wydrukowáne słowo/ zwroćił/ ktore niekto jak po kolędźie nośić udawájąc/ że to słowo zwroćić znáczy *vomito*wáć; lecz to miał uważyć/ żeć wprawdźie to słowo zwroćić/ álbo zwracáć známionuje *vomito*wáć/ ále niema tego słowká śię/ przy ſobie. Kutemu jeſt mi to wiádomo/ że jeden dobry Polak powiedźiał: Kiedy śię do ſwoich goſpod zwrocą. To dlatego przypominam/ áby náſzi Waſſerpolowie nie byli ták porywczymi y prętkiemi do ſczypánia; jáko to niektorzy z nich w Zwyczáju máją/ kiedy álbo omyłkę drukárſką widzą/ álbo jákie słowo polſkie czytáją/ ktorego nie rozumieją/ o ktorym nie słyſzeli/ y miedzy nimi nie jeſt zwyczáyne y poſpolite: to wnet niebacznie tego/ co śię w czym omyli/ álbo w słowie jákim potknie/ álbo też jákiego onym nieznájomego używa słowá/ ſczypią/ tráduknją y ſzkálują; y owſzem drudzy/ co po polſku dobrze y práwie mowić nie umieją/ tym/ ktorzy śię w polſkim urodźili języku/ w polſczyźnie przyganiáją/ o mowie polſkiey ták *judy*kują/ jáko *cæcus de colore*, ślepy o fárbie; á co jeſt rzecz náder nágánna/ dáją śię słyſzeć że słowniki polſkie piſáć chcą przez co hárdość y dumę álbo ráczey durność po ſobie pokázują. Ale *Sapienti ſat!*

Stárowolſki we Dworze Ceſ. Tur.

PIERWSZY DISZKURS O OLTARZACH.

Znayduje śie siłá tákowych / co śie z nas Luteránow nátrząsáją y przeßydzáją: nas przeto *exagitują* y uszczypliwymi słowy ná nas śie porywáją / że Oltarze w Kośćiołách nászych ćierpiemy. Zeby śie tym ludźiom odpor dał y wstręt uczynił: otoż ja tu o Ołtarzách te nástępujące Kwestyje roztrząsáć bede. I. *Discursus de Altaribus, ubi ponderandæ tres Quæst.*

I.

Zkąd śie Ołtarze zową? I. Quæ sit Altaris Etymologia?

OŁtarz nie jest to ták dálece słowo Polskie / ále Láćińskie: To słowo bowiem Ołtarz pochodźi z Láćińskiego *Altare sive Altar*, gdyż Láćinicy kłádą słowo *Altar* pro *Altare*; jáko *Prudentius* mowi: Prudent. *Hymn.* II. περὶ στεφάνων v. 515.

Altar quietem debitam
Præstat beatis ossibus.

Idem.

Sic venerarier Ossa libet, *Hymn.* IX. v. 211.
Ossibus Altar & impositum. *cit.* Buchn. in

W polskim tedy jezyku w tym słowie Ołtarz z Láćińskiego jest odmieniona *litera A.* w *literę O.* tákże ze słowá *Altar* jest uczynione słowo Ołtarz. *Thes.* Fabr. *recogn. f. m.* 118.

Isidor. *l.* 15. *c.* 4. Vid. D. Meisn. Par. II. Phil. Sobr. Sect. I. Quæst. XIX p. m. 132. D. Botsacc. *in Moral. Gedan.* f. m. 22.

Záczym jáko według Łáćiny *Altar* álbo *Altare seu Altarium* zowie śię ab *altitudine*, ut Altare dictum sit, quasi altum, uti vult *Bellarminus*, vel quod credibile, quasi alta ara; álbo/ jáko niektory Teolog / *Mart. Francisci* im himlischen Jerusalem/ p. m. 758. Niemieckiemi piße słowy: *Altare* hat bey den Lateinern den Nahmen ab altâ re, vom hohen Dinge / oder altâ arenâ, vom hohen Sande/ weil die Römer ihren heydnischen Göttern ihre Altare auf hohen Bergen und Hügeln pflegten zu bauen/ wie *Natalis Comes* Lib. I. Mytholog. c. 10. wil.

Tákći też rzec możemy/ że Ołtarz według język Łáćińskiego ma názwisko swoje ztąd / iż od ziemie podwyżßony ku gorze bywa wystáwiony; przez co śię známionuje miedzy inßymi *mysterii, quod in Altaribus tractatur, sublimitas*: wysokość tájemnice/ ktora śię ná Ołtarzách odpráwuje.

Tey tájemnice dowćip człowieczy nie wynálazł/ y od błáhego rozumu ludzkiego nie może bydź ogárniona/ jeśli jey pod posłußeństwo Krystusowe podbijáć nie będźiemy. 2. Corinth. 10. v. 5.

Boć on (Krystus Pan) ták to sporządźił y postánowił / że w chlebie / z chlebem y pod chlebem ćiáło jego S. jeść / á w winie / z winem y pod winem krew jego drogą pić mamy / gdyż nam on w Sákrámenćie Wieczerzy swojey ćiáło y krew swoje dáje ku używániu pod osobámi chlebá y winá.

1. *Corinth.* 10. v. 15. *seq.*

Y ztądći Apostoł S. Kielich / powiáda / błogosłáwienia / ktory błogosłáwiemy / izali nie jest Społecznośćią krwie Krystusowey? Chleb / ktory łamiemy / izali nie jest Społecznośćią ćiáłá Krystusowego?

Damasc. *lib.* 4. *Orthodox. fid. c.* 14. *cit.* Joach. Emden. *in einer* Christl. Altars-Einweihung/ *sub lit.* C. ij.

Ná co bez chyby poglądájąc *Damascenus* dobrze powiedźiał: Chleb y wino nie jestći figurą (wyobrażeniem) ćiáłá y krwie Krystusowey; ále jest sámym ćiáłem y krwią jego: bo to ustá jego S. rzekły: To jest ćiáło moje; to jest krew mojá.

Tá

Tá wysoka tájemnicá bywa sprawowána ná Ołtarzu; Kto tedy do niego (Ołtarzá) przystępuje/ tento ma uważáć; á te duchowne y nabożne myśli powinien mieć w sercu swoim / sam w sobie mowiąc: O Boże! do jákiey oto wysokiey y rozumem ludzkim/ niepojętey tájemnice ja teraz idę.

Przetoż też owi stárzi pobożni Przodkowie náßi / gdy do Ołtarzá / gdzie się Wieczerza Páńska / ktorą stárodawni Náuczyciele Sacrificium, Ofiárę názywáli / odpráwuje / przystępowáli / zwykli byli śpiewáć: Sursum corda! Wzgorę sercá!

[Patres Missam (*Cœnam Domini*) dixêre sacrificium, quo elogio ornant quoq; eam moderni Catholici. *D. Thomas* p. 3. q. 83. artic. 1. fatetur, quòd ideò dicatur Missa (*Cœna Domini*) immolatio, quia est imago quædam repræsentativa Passionis Christi. *Gropperus* in Antididagm. Missa (*Eucharistia*) scribit, potest appellari propitiatorium sacrificium, quòd sit imago propitiatorii sacrificii semel in cruce oblati. *Ferus* Lib. 4. in Matth. Cap. 26. p. 225. Eucharistia, *inquit*, dicitur sacrificium, quia est memoria veri illius sacrificii in cruce peracti. *Eccius* Lib. 1. de Missâ Cap. 30. his utitur verbis: Celebrationem, dispensationem, & sumtionem Eucharistiæ posse dici sacrificium propitiatorium, quia sit imago quædam repræsentativa Passionis Christi, quæ fuit vera immolatio. Nostri Theologi cum antiquis Patribus dicunt Missam seu Cœnam Domini sacrificium. (1.) *Ob sacram actionem.* (2.) *Ob munerum oblationem.* (3.) *Ob fidelem precationem.* (4.) *Ob gratiarum actionem.* (5.) *Ob totius hominis consecrationem.* (6.) *Ob sacrificii Dominici commemorationem.*]

Vid. D. Calovii *Tom. IX. System. Theol. p. m.* 399.

D. Meisnerus *Part. II. Philosoph. Sobr. p. m.* 124.

II.

Zkąd Ołtarze poßły/ álbo początek swoy wźięły?

II. Quæ sit Altarium Origo?

Polydor. Virgil. ex Herod. & Strabon. l. 1. de invent. rer. alleg. D. Meisn. l. c. p. m. 133.

NIektorzy śmieją to pisáć / że Egypcyánie napierwey Ołtarze wystáwiáć / y ná nich ofiárowáć poczęli. Lecz kiedy śie pismá S. porádźiemy / áż znaydźiemy / że dobrze przed Egypcyánámi Ołtarze budowano: Bo w pierwszych Kśięgách Moyżeszowych czytamy / że Noë po potopie wystáwił Ołtarz / ná ktorym cáłopalenia ofiárowáł. Genes. 8. v. 20.

Genes. 4. v. 3. 4.

Wprawdźieć powiáda pismo / że jeszcze przed Noëm / Abel ofiárowáł; Ale jednák / żeby ábo ná źiemi álbo ná Ołtarzu ofiáry spráwowáł / tego Duch Páński nie wspomina.

Vid. D. J. A. Osiand. Commentar. in Exod. f. m. 206.

Sam Bog roskazał Jákubowi Pátryárśze / áby mu ku czći y chwale Ołtarz wystáwił. Genes. 35. v. 1.

Exod. 20. v. 24.

Dał też roskaz Moyżeszowi / áby mu Ołtarz z źiemie uczynił / y ná nim ofiárowáł cáłopalenie y spokoyne ofiáry; y nie godźiło śię pod stárym przymierzem nigdźiey indźiey / jedno przy tym ofiárowáć Ołtarzu / przez ktory on jedyny powszechny Nowego Testámentu Ołtarz t. j. JEZUS KRYSTUS wyrážony y známionowány był.

Hebr. 13. v. 10.

2. Sam. 24. v. 18.

Dáwidowi Krolowi nákazał był Prorok Gad / áby Pánu Ołtarz zbudowáł.

Esa. 56. v. 7.

Sam Bog mowi: Ofiáry ludźi pobożnych przyjemne mnie będą ná Ołtarzu moim.

Matth. 23. v. 18. seq.

A już też Ołtarze były zaraz ná poczatku Nowego Testámentu / jáko pismá S. uczą.

1. Corinth. 9. v. 13.

Ku temu one Ofiáry stározakonne z Ołtarzámi swymi w stárym Testámenćie nic nie były inszego / jedno figury y wyobráženia Krystusá Páná ktory ćiáło y krew swoje drogą ná Ołtarzu krzyżowym ná ofiárę y ná zábićie Bogu Oycu swemu ku wdźięczney wonnośći zá násze grzechy ofiárowáł.

Ephes. 5. v. 2.

Zostawa tedy przy tym / że Ołtarze od Bogá poszły; Záczym przećiw niemu y słowu jego S. nie wyste-

wystepujemy / kiedy je w Kośćiołách nászych miewamy.

III.

Jeśli też Krześćiánie zá Apostołow / y po Apostolech záraz Ołtarze miewáli?

III. Num à tempore Apostolorum Altaria fuerint?

JEst to rzecz niepewna / gdyż zá czásow Apostolskich wierni Chwalcy Boży dla ustáwicznego prześládowánia żadnych nie mieli Kośćiołow: Jákoż tedy w nich mogli wystáwiáć Ołtarze?

Y niezdrożnieć on záwołány Kátolicki Doktor *Bellarminus* nápisał: *Apostoli non habuerunt tunc ulla Templa, sed solùm in privatis domibus loca quædam designabant orationi, concioni, & sacrarum Missarum celebrationibus*, t. j. Apostołowie nie mieli tedy żadnych Kośćiołow / ále tylko w prywátnych domách mieyscá niektore pewne postánowili (náznáczyli) gdźie śię modlili / kazánia miewáli / y Msze (Wieczerzę Páńską) obchodźili. Bellarmin. *lib.* 3. d. R. P. c. 13.

A świádczą o tym stárzy Oycowie y Historykowie wiáry godni / niepochybni y nieomylni.

Zá czásow *Origenesowych* trzech stu lat po Národzeniu Páńskim tákowe w Kośćiołách nie bywáły Ołtarze / jákie ninie bywáją: Pisze bowiem (*Origenes*) przeciw *Celsusowi* / ktory Krześćiánom zárzucał / że Ołtarzow y Kośćiołow nie mieli. Alec mu odpowiedźiał: Non vides pro aris nobis esse mentem suam cuiq;, ex quâ sursum feruntur verè ac intelligibiliter svave olentes suffitus, preces è purâ conscientiâ: Nie widźiszże / powiáda / że My miásto Ołtarzow / káżdy z nas ma swoję duszę / z ktorey ku gorze wstępują prawdźiwie y wyrozumnie pachnące kádzenia / t. j. modlitwy z czystego sumnienia? Origen. *Tom*. II. *lib. cont. Celsum Oct. p.* 794.

Ták *Cæcilius* Pogánin niektoremu Krześćiáninowi *Octavinsowi* wymawiał y ná oczy wyrzucał: Cur Vos Minutius. *cit.* D. Meisn. *Part.* II. *Philosoph. Sobr. p. m.* 135.

Chri-

Christiani nullas aras, nulla Templa habeatis? A czemuż Wy to Krześćiánie żadnych Oltarzow / żadnych Kośćiołow nie maćie? Odpowiedźiał Octavius: Putatis nos occultare, quod colimus, si delubra & aras non habemus? Abo rozumiećie / że My Krześćiánie zákrywamy (tájemy) co chwalimy / chociá Kośćiołow y Oltarzow nie mamy?

D. König in Vindic. Sacr. p. m. 58. seq.

Gdyby tedy w on czás Krześćiánie Oltarze byli mieli: łatwieby byli Pogánom ná zárzut ich odpowiedźieć / y onym Oltarze swe pokazáć mogli; czego jednák o nich nie czytamy / żeby to byli czynić mieli.

Altare triplex.

A że oni stárożytni Oycowie w Kśięgách swych wspomináją Oltarze: wiedźieć mamy / iż rożne rozumieli Oltarze.

I. Hebr. 13. v. 10.

Pierwszy zowie śię Altare divinum: Oltarz Boży / o ktorym Mistrz do Zydow mowi: Mamy Oltarz / z ktorego nie máją wolnośći jeść ći / ktorzy przybytkowi służą.

Hoc Altare est ipse Christus, vel, ut loquitur Chrysostomus, est ipsum Corpus Christi, cit. D. Dietericus in der 3. Ulmischen Einweihungs-Predigt / p. m. 174.

Ten Oltarz jestći Zbáwićiel sam / ktorego dobrodźieystw nie stawáją śię Uczestnikámi owi / co śię Ceremoni Lewityckich / przez Krystusá już zniesionych trzymáją / y z nich śię spráwiedliwośći spodźiewáją.

[Ipse Bellarminus Lib. I. de Missâ c. 14. §. 2. protestatur, se nolle locum hunc urgere, quia non desunt ex Catholicis, qui hoc loco per Altare *ipsum Christum* intelligant. Consentit etiam *Hugo* Cardinalis ad hunc locum sic commentans: Habemus Altare, i. e. *Christum, &c.* D. *Gerhard.* in Commentar. h. l. p. 483. D. König in Vindic. sacr. pag. m. 57. seqq. M. *Prückner* Part. V. Vindic. Bibl. in Cap. XIII. Epist. ad Hebr. f. m. 803. D. *Hornejus* in Exposit. liter. Epist. ad Hebr. sup. c. 13. p. m. 271. cit. S. *Thom.* qui disertè vel *de cruce Christi*, vel *de Christo ipso* hoc exponit inquiens: Illud Altare vel est *crux Christi*, in quâ Christus pro nobis immolatus est,

est, vel *ipse Christus*, in quo & per quem preces nostras obferimus; & hoc est Altare aureum, de quo dicitur Apocalyps. VIII. &c.]

Drugi Oltarz jest: Altare cœleste: Oltarz niebieski/ o ktorym powiáda Apostoł Páński: Widziałem pod Oltarzem pobitych dla słowá Bożego/ y dla świádectwá/ ktore wydawáli. 2. *Apocalyps.6.v.9.*

Przez ktory (Oltarz) rozumieją niektorzy Teologowie Thronum DEI, vel sedem æternæ beatitudinis, quæ in formâ Altaris splendidissimi oculis Apostoli fuit objecta, t. j. Tron Boży/ álbo stolice wiecznego błogosłáwieństwá/ ktora w podobieństwie Oltarzá świetnego (jásnego) wspániáłego/ Apostołowi Páńskiemu pokazána była. D. Hoë *Tom.II. in Apocalyps.p.m.* 422. Raup. *in Lexico Theol.p.m.*17.

Trzeći názwáć śie może Altare Ecclesiasticum: Oltarz Kośćielny; á znaczy stoł álbo mieysce/ ná ktorym śie *Missa* álbo Wieczerza Páńska odpráwuje. Y ztądći ná Soborze Niceńskim Caput de Eucharistia: Rozdział o Wieczerzy Páńskiey tytułuje śie περὶ τῆς θείας τραπέζης, de divinâ mensâ, o Bożym Stole; jákoć y *Nazianzenus* wspomina τὴν ἱερὰν τράπεζαν sacram mensam, Stoł Swięty/ ut accedere ad mysticam mensam: przystępowáć do tájemnice pełnego (rozumem człowieczym niepojętego) stołu. 3. D.Quistorp. *in Annotation. Bibl. scribit, quòd Altare in q. l. Script. pro toto cultu divino sumitur, ut* 1. *Reg.* 13. *v.* 2. *Esa.* 19. *v.* 19. 1. *Cor.* 9. *v.* 13. *p.m.*587.

[Konfesyja Auspurska zowie Wieczerzą Páńską Missam (Msza) Te bowiem słowá in Apologiâ de Missâ, p. m. 233. są położone: Nos non abolere Missam, sed religiosè retinere ac defendere. Fiunt enim apud nos Missæ singulis Dominicis, & aliis Festis, in quibus porrigitur Sacramentum his, qui uti volunt, postquam sunt explorati atq; absoluti. Vid. D. *Graver* in prælect. Academ. in Augustan. Confess. p. m. 1384. D. *Gerhard.* in L. de Cœn. p. m. 1097. It. D. *Brochm.* System. Theolog. Tom. II. p. m. 2072. D. *Joh. Olear.* im D. Kromayer *in Theol. Positiva-Polem. p. m.*989.

Geistlichen Hand-Buch/ p. m. 1262. *Id.* in Univers. Theol. Posit. Polem. Exeget. p. m. 722. D. *Himmel*, in Syntagm. Disput. Theolog. p. m. 232. *M. Heunisch*, in Thes. Disputat. p. m. 467.]

Athanas. Tom. I. *in Epist. ad omn. Orthodox. p.* 729.

Athanasius w liśćie do wßystkich prawowiernych Chwalcow Bożych ták piße: In sacro-sanctam mensam (proh) quanta impietas & facinora commissa: Przećiw nayświętßemu Stołu (ô) jáka niezbożność y występki są popełnione!

Theodoretus Tom. II. *lib.* 3. *Histor. Eccles. c.* 11. *p.* 257.

Theodoretus powiáda o *Julianie Juliana* Apostáty Stryju: Cum esset in Templo, adversus sacram mensam minxisse dicitur, t. j. Gdy był w Kośćiele/ powiádáją o nim/ że przećiw álbo przed Stołem S. wodę (urynę/ mocz) puśćił.

A te Stoły Wieczerzy Páńskiey inßym imieniem názywáne bywáły Ołtarzámi; y dlategoż owi stárzi Oycowie tych słow/ Ołtarze/ Stoły/ bez bráku pro *Synonymis* zá jedne rzecz używáli/ że jedno ták wiele známionowáło jáko y drugie.

D. Meisnerus Part. II. *Philosoph. Sobr. p. m.* 137.

Zágym też Augustyn S. ten Stoł/ ná ktorym Wieczerzą Páńską odpráwowáno/ Altare DEI, Ołtarzem Bożym zowie.

August. *Homil.* 50. *ex Quinquag. cit.* D. Baldv. im außführlichen Bericht von Bildern GOttes/ rc. *p. m.* 249.

Niech to tedy kto bądź Ołtarzem bądź Stołem názywa/ przez to Bogá nie obráźi/ y przećiw słowu jego nie wystąpi.

A że *Lutherus* Wieczerzą Páńską ex *Augustino* & *Optato Milevitano* miánuje Sacramentum Altaris: Sákrámentem Ołtarzá/ w tey mierze zgołá nie wykrácza; á bydź to może/ że śie ztąd ták zowie/ iż jáko w stárym Testámenćie rozmáite Ofiáry ná Ołtarzách spráwowáne bywáły: ták y Krystus Pan ná Ołtarzu Krzyżá S. jest zá nas ofiárowány: Albo/ jáko niektorzy Teologowie mowią: Ideò Cœna Dominica, Sacramentum Altaris vocatur, quia antiquitus in Ecclesiâ Christianâ su-

Lutherus *vocat Cœn. Sacrament. Alt. ex* August. *lib.* 10. *de Civitate* DEI, *Cap.* 6. *Tom.* 5.

per

per Altari celebrari consvevit, t. j. Dlatego śię Wieczerza Páńſka Sákrámentem Ołtarzá názywa / ponieważ śię z dawná w Kośćiele Krześćiáńſkim ná Ołtarzu odpráwiáć zwykłá. Ku temu wiemy y to / że Kośćioł Láćińſki Wieczerzą S. Sacramentum Altaris, Sákrámentem Ołtarzá názywał zá Ceſárzá Konſtántyná Wielkiego / gdźie miáſto Stołow drewniánych / Stołow Kámiennych przy odpráwowániu Wieczerzy Páńſkiey używano / według ſporządzenia Sylveſtrá Biſkupá Rzymſkiego Roku Páńſkiego 315. jáko Gerſon świádczy.

Zá Auguſtyná S. koło Roku Kryſtuſowego 400. miewano ná początku Ołtarze / ktore nośić muſzono. Przetoż piſze in Quæſt. V. & N. T. Quæſt. 101. Officium Diaconi esſe portare Altare: jeſt to urząd / powiáda / Dyákoná Ołtarz nośić; ále jednák juž przed tym zá cżáſow Sylveſtrá y Gregoriuſá Nicenſkiego / ktory Roku Páńſkiego 380. żył / kámienne Ołtárze miewano.

Y ztąd ći Auguſtinus poſpolićie Stoł Páńſki zowie Ołtarzem: Bo Homil. 50. ex Quinquag. powiáda o tych / co do Stołu Bożego przyſtępują / że ad Altare DEI, do Ołtarzá Bożego przychodzą. Toż też twierdźi Homil. 26. in Johan.

Theophylactus te słowá ſup. 26. Cap. Matthæi ma / quòd ipſum Corpus DOMINI ſit panis, qui ſanctificatur in Altari, że ſámym ćiáłem Páńſkim jeſt chleb / ktory poświecony bywa ná Ołtarzu.

Athanaſius mowi contra Arium: CHRISTUS in ſancto Altari dat nobis manna ſuum Corpus: Kryſtus / pry / ná świętym Ołtarzu / dáje nam mánnę ćiáło ſwoje.

A Optatus Milevitanus lib. 6. contra Parmen. Quid eſt Altare niſi ſedes Corporis & Sangvinis CHRISTI? Y coż jeſt / prawi / Ołtarz jedno Stolec ćiáłá y krwie Kryſtuſowey?

Skąd śię pokázuje / że ſtárzi Oycowie Stoł Páńſki y Ołtarz pro Synonymis zá jedno mieli.

Pag. 420. Cit. D. Baldv. l. d. p. 250. Ná co bez wątpienia poglądájąc Beza in Colloq. Mompelgart. tych używa słow: Nihil in eo positum est, an in Altari lapideo, vel in mensâ ligneâ Cœnam DOMINI celebretis: est enim res adiaphora, t. j. Nic ná tym nie należy/ jeśli ná Ołtarzu kámiennym álbo ná Stole drewniánym Wieczerzą Páńską obchodźićie: Jest to bowiem rzecz obojętna. Yznowu: Rem ipsam non damno, quòd Cœna DOMINI in Altari lapideo celebratur. Non repugno, quin Cœna in Altari celebrari possit: Nam & à Losannâ Altare marmoreum Bernam translatum est, in quo Cœna DOMINI ibi celebratur. Rzeczy sámey/ są słowá Bezowe/ nie gánię/ że śię Wieczerza Páńska ná Ołtarzu kámiennym odpráwuje. Nie przeczę (nie przećiwiam śię temu) żeby Wieczerza Páńska ná Ołtarzu trzymána (obchodzona) być nie mogłá: Bo y z Lozánny Ołtarz mármurowy do Berná przenieśion jest/ ná ktorym śię tám Wieczerza Páńska odpráwuje.

D. Röberus in Vindic. Altarium. D. Bakius in Evang. Expos. Par. III. p. m. 246. seq. D. Gerhard. in Isag. Loc. XXIV. de Sacra Cœna, p. m. 248.

Jeśliż tedy Beza Ołtarzow cále do końcá nie odrzuca; A czemuż je niektorzy Domownicy wiáry jego odrzucáją/ y onych w kośćiołách swych zgołá mieć nie chcą/ udawáć y mowić śmieją/ że przed láty w Kośćiołách Ołtarze nie bywáły/ aż do tysiącznego dwu setnego Roku po Národzeniu Páńskim. Lecz z prawdą śie to mija: bo Historije Kośćielne ináczey opiewáją.

Tertullian. in lib. de Pœnitent. Cyprian. lib. I. Epist. 9. lib. I. Epist. 7. ad Epictet. & lib. 3. Epist. 13. Martial. in Epist. ad Burdegal.

Tertullianus wspomina Ołtarz/ kiedy powiáda/ że Pœnitentes Ubodzy Pokutujący Grzesznicy przed Ołtarzem ná koláná upadáli; jáko y Cyprianus ná rożnych mieyscách o tym pisze; ktorzy to dwá Oycowie już III. Seculo żyli.

Martialis (nie on Poëta pogáński/ ále niektory Biskup Krześćiáński) czyni wzmiánkę Ołtarzá/ ktory w Kośćiele dla używánia Wieczerzy Páńskiey był wystáwiony.

Toż

Toż y *Augustinus* twierdźi / ktory gęsto y gęsto o Ołtarzách rzecz prowádźi. Augustin. *lib. de Civit. Dei* 20. *c.* 20. & 22.

Co też *Eucherius* y *Salvianus* wspomináją; á ći dwá Náuczyćiele in V. Seculo záwołáni y słáwni byli. Eucherius *in* 4. *lib. Reg.* Salvian. *lib. de Provident. Dei* 3. & 7.

A *Sozomenus referuje* (piße) o Ochmistrzu *Eutropiuśie*/ że gdy dla jákiegoś przestępstwá przećiw Cesárzowi popełnionego ze dworu Cesárskiego ustąpić muśiał / w Kośćiele przed Ołtarzem uklęknął.

Y ták ná koniec *assercyja* tych / ktorzy Ołtarze odrzucáją / y o nich máło co álbo nic nie trzymáją / jest obłędliwa / poniewaź udawáją / że one (Ołtarze) máją / bá muszą koniecznie bydź zburzone y z Kośćiołow wyrzucone; ná co zgołá niesposobnie y nieforemnie náćiągáją roskaz Boski z wtorych / Ksiąg Moyżeßowych / gdźie ták czytamy: Ołtarze ich zborzyćie / á báłwány ich połamiećie / gaje ich poświęcone wyrąbićie. Sozomen. *lib.* 8. *c.* 7.

Gdyby śie ten roskaz Boski ná Ołtarze náße applikowáć y stosowáć miał: tedyby nie tylko Ołtarze / ále y Kośćioły muśiáły bydź poborzone y ogniem popalone: bo tu społu położone są Ołtarze y Gaje / t. j. Kośćioły. M. Prückn. *in Vindic. Bibl. Par.* I. *f. m.* 279. *a.* It. D. Bakius *l. d. p. m.* 248.

Przetoż tu wiedźieć potrzebá / że roskaz Boski wyżey przytoczony o Ołtarzách / że miáły bydź poborzone / wydány był od Bogá przećiwko tym / co Dyjabłu y Bogom polnym Ołtarze budowáli; jákoż to byli Hethitowie / Amoritowie / Kánánitowie / &c. á nie przećiwko nam / cosmy Dźiatkámi Bożymi / á Bogu Kośćioły y Ołtarze ku chwale wystáwiamy; czym śie nie tylko zá zdrowia dobrego / ále y w chorobie będziem ćießyć mogli: bo wspomniawßy sobie ná Ołtarz / wspomniemy y ná Krystusá Zbáwićielá / ktory śie zowie Ołtarzem; á to dlatego / iż on ná Ołtarzu Krzyżowym sámego śiebie

wydał

wydał ná ofiárę y ná zábićie Bogu ku wdźięczney wonnośći. Hebr. 13. v. 10. Ephes. 5. v. 2.

Umiał śię tym ćieszyć Mąż on bogoboyny/ ktory nie máły czás chorując/ gdy mu chorobá ná przeszkodźie byłá/ że progow domu Bożego náwiedzáć nie mogł/ á niektory dobry Przyjaćiel przyszedszy w náwiedźiny do niego rzekł: Mam zá to Przyjaćielu/ że ćię to nabárzey/ w tey długiey chorobie obchodźi y w sercu boli/ iż do Kośćiołá (przybytku Páńskiego) chodźić nie możesz! Ták jest/ odpowiedźiał/ y wyznawam to/ że serce moje często myśli/ co myślił Dáwid S. gdy śię popuśćzy tám y sám błąkáć y wáłęsáć muśiał mowiąc: Radbym był w pocżćie innych/ y radbym chadzał z nimi do domu Bożego/ z weśołym głosem y z mnostwem weselących śię. Lecz iż śię ták Bogu memu podobáło/ ktory mię w domeczku moim jákoby áresztował/ y jákoby mi dom swoy zápowiedźiał: o toż ja ná tym przestawam/ y jest to teraz poćiechá ma wielka/ że łożnicá mojá jest tákże Kośćiołem/ w ktorym ja mam to wszystko/ co do Kośćiołá należy. Tu (włożnicy mojey) jest Krzćielnicá/ ktorą mam przed oczymá mymi y wspominam sobie ná przymierze/ ktorym śię Bog zemną sprzymierzył ná krzćie S. że on Oycem moim/ á jam jest dźiećiećiem jego. Jest też tu y Kázálnicá/ ná ktorey Duch S. jákoby stojąc poświadcza (dáje świádectwo) Duchowi nászemu/ żeśmy Dźiatkámi Bożymi. Jest tu y Spowiednia/ gdyż śię ja sam w tey długotrwáłey niemocy mojey w sumnieniu swoim ekzáminuję pytam y doświadczam/ jákiemim zbrodniámi Bogá mego dobrotliwego obrażał. Y dlategoż przed nim jáko przed Spowiednikiem wszystkowiedzącym wystepki moje wyznawam/ y z nich śię skruszonym sercem spowiádam/ o łáskę y odpuszczenie w imieniu JEZUSO-

M. Scriverus Par. IV. Seelen-Schatz/p.m.521. It. in der Haushaltungs-Postill p.m. 356.

Psal. 42. v. 5.

Rom. 8. v. 16.

ZUSOwym proßę / ktorego też z łáski według obietnice jego dostępuję. Jest tákież tu / rzekł on Pácyent / y Ołtarz / ponieważ ja w pámięći chowam JEZUSA ukrzyżowánego / ktorymię umiłował / y wydał sámego śiebie zá mnie / ktorego ćiáłá naświętßego y krwie jego nadroższey w wierze codźień używam. Galat. 2. v. 20.

Ten człowieczek pobożny miał w chorobie swey miedzy inßymi poćiechę z Ołtarzá / do ktorego sercem y myślámi nabożnymi ustáwicznie przystępował.

Toż y My czyńmy / á Ołtarzow nie wzgardzaymy: nie bądźmy jáko ow Oberßter / ktory śię w jednym Kośćiele u Ołtarzá poplugáwił; Ałeć ledwie ten brzydki plugáwy uczynek odpráwił: áli z nieobaczká z Zamku kulá przylećiáłá / ktora tego Plugáwcá ták tráfiłá / że zárázem ná ziemię padł y duchá hániebnie wytchnął; bądźmy rácżey / jáko Chryzostom S. ktory tego był mniemánia / że / kiedy Kápłan (Sługá Boży) Sákráment Wieczerzy Páńskiey u Ołtarzá odpráwuje / wßystek Kor Aniołow S. od niego nie dáleko / ále przy nim tudźieß jest. Albo / jáko tenże Pater mowi: Quando Sacerdotem apud Altare Corpus CHRISTI tibi præbere videris; noli Sacerdotis sed CHRISTI manum ad te porrigi arbitrari, t. j. Kiedy widźiß / żeć Kápłan u Ołtarzá ćiáło Krystusowe podawa / nie chćieyże mniemáć (rozumieć) że śię Kápłánowá / ále Krystusowá ręká ku tobie ćiąga. Zkąd ták argumentujemy. Stiffler in L. T. H. Cont. p. m. 1179. Chrysostomus Tom. V. lit. 6. de Sacerd. Col. 471. Id. Tom. II. Homil. 51. in Matth. Col. 369. & seq.

Tych mieysc / gdźie śię Aniołowie S. náydują; ile / gdźie sam Syn Boży obecny (przytomny) jest / wzgardzáć y lekce sobie ważyć nie mamy.

Lecz Ołtarze są mieyscá tákowe / gdźie śię / etc.

Ergò Ołtarzow wzgardzáć / ponieważáć / y o nich sromotnie / że nie są godne / áby w Kośćiele miáne y ćierpiáne były / mowić nie mamy.

To

Vid. D. Affelman. *Syntagm. Exercit. Academ. p. m.* 931.

To juž pierwßy o Oltarzách Dyßkurs/ gdźiem pokazał/ že w tey mierze nie wystepujemy/ kiedy Oltarze w Kośćiołách náßych ćierpiemy.

II. *Discursus de Imaginibus, ubi tres Quæstiones.*

Udam śie do drugiego t. j. do Dyßkursu o Obrázách/ o ktorych tu teraz rozwodźistey mowy prowádźić nie myśle: ále tylko niektore Kwestyje Krotko rozbieráć bede.

I.

I. **Jeśli Obrázy w Kośćiołách máją y mogą bydź ćierpiáne?**

R. O Obrázách koło Roku Páńskiego 713. ostro y surowo dysputowano/ miedzy Kośćiołem wschodnim y zachodnim. Niektorzy bowiem Cesárzowie Krześćiáńscy obrázy z Kośćiołow wyrzucáli y ćierpieć ich cále nie chćieli. Do ßeregu tych należy on Obrázoborcá Cesarz *Leo Isauricus*, ktory Obrázy z Kośćiołá wyrugowáne w ogień rzucáć y palić roskazał; á ktorzy śie kolwiek tey ustáwie jego przećiwiáli/ tych kazał palić ścináć y inne srogie meki zádawáć.

D. Brochman. *Tom.* II. *System. Theolog. de Leg. Cap.* VII. *Quæst.* I. *p. m.* 45. *seq.*

Drudzy záśie nie byli przećiw temu/ ále chetnie ná to pozwaláli že Obrázy w Kośćiołách mogły bydź miáne.

My twierdźiemy y przy tym zostawamy/ že Obrázy uczciwe y przystoyne/ ile *Historije* w piśmie S. opisáne w Kośćiele mogą y máją bydź ćierpiáne: Jákiemi bysmy tego *Argumentámi* dowodźić mieli y mogli: ja śie tu teraz długą báwić nie bede rzeczą. Kto chce o tym dálßą mieć wiádomość/ ten niech sobie czyta D. Gerh. *Isag.* I. T. *p. m.* 653. D. Baldv. Bericht von Bildern/ *per t.* D. Brochm. *System. Theol. Tom.* II. *p. m.* 45. *seqq.* D. Danhau. *Coll. Decalog. p. m.* 114. *seqq.* D. Kromai. *Theol. Positivo-Polem. p. m.* 735. D. Joh. Ad. Osiand. *Theol. Casual. p. m.* 324. 1176. *seq.*

seq. Id. Theol. Mor. *p. m.* 334. It. *Comment. in Exod. f. m.* 201. M. Edel. *Thes. Catech.* Par. III. Conc. VII. *in Decalog. p. m.* 79. *seqq.* &c.

II. 2.

Jeśli ná Ołtarzách y śćiánách Kośćielnych Obrázy mieć możemy?

Odp. Ná Ołtarzách bez Obrázy sumnienia możemy ćierpieć Obrázy świete y pámietne; jákoż to są Obrázy Jezusá ukrzyżowánego y Wieczerzy jego: Obrázy Troyce S. Aniołow / Prorokow / Apostołow y Męczennikow S. It. Obraz Pánny Máryey / ná ktory pogládájąc obracamy myśli násze ná tego / NB. qui ex eâ incarnatus est, ktory śię z niey wćielił / jáko on stáry Náuczyćiel *Damascenus*, ktory żył koło Roku P. 716. uczył.

Damascen. *cit.* Walth. Mag. *in* Id. *mort. & vit. p. m.* 388.

III. 3.

Czemu to w Kośćiołách nászych Obrázy miewamy?

℟. Quia sunt libri Laicorum (*Indoctorum*) poniewaž Obrázy są jákoby Kśięgámi ludźi nieuczonych: Quod enim legentibus Scriptura, hoc idiotis præstat pictura, powiedźiał jeden stáry *Pater*, y tenże: Pictura in Ecclesiis adhibetur, ut hi, qui literas nesciunt, saltem in parietibus videant, legant, quæ legere in codicibus non valent: Dlatego / powiáda / málowánia (obrázow) w Kośćiołách záżywamy / áby ći / ktorzy czytáć nie umieją / przynamniey ná śćiánách widźieli / czytáli / czego w Kśięgách czytáć nie mogą / etc. To y drugi krotki o Obráziech Dyszkurs.

Gregor. *Ep.* 9. *l.* 9. T. 2. *col.* 1046. It. *Ep.* 109. *ad Seren. Ep. l.* 7. T. 2. *col.* 982. D. *alleg.* D. Diet. *in Institut. Catechet. p. m.* 106.

Trzeći nástąpi o Orgánách / o ktorych niektorzy szyderskie mowią y one Bożymi dudámi zową.

III. *Discursus de Organis.*

Tákowemu przegarzániu dáliby ći ludźie pokoy/ gdyby Pſálm oſtátni (150.) dobrze uwaźáli/ w ktorym Dáwid S. kłádźie te ſłowá: Chwalćie Páná ná głośnych trąbách/ ná piſzałce/ ná Regałách y Orgánách.

W Hebrayſkim tekśćie/ jáko piſze D. Dietericus (in der 7. Ulmiſchen Kirch-Weih-oder Orgel-Predigt/) jeſt położone ſłowo uggaf/ ktore w Láćińſkiey Biblijey jeſt przetłumágone Organum, od ktorego ſłowo polſkie (Orgány) pochodźi. Y ztąd ći niektorzy tego ſą mniemánia/ że już zá cżáſow Dáwidowych Orgány w zwyczáju bydź miáły.

Mich. Prætor. Syntagm. Muſ. Tom. II. de Organogr. c. 1. p. 84. Alleg. D. Dieter. l. c. p. m. 254.

Udawáją tákże dźiśieyſzi Zydźi/ jáko to Michaël Prætorius wſpomina/ że on to ſam od niektorych miał ſłyſzeć/ iż Krol Salomon zá cżáſow ſwoich tákowe zacne y koſztowne Orgány w Kośćiele Jeruzolimſkim miał był dáć wyſtáwić/ że náſze teráźnieyſze ktore w Kośćiołách náſzych miewamy/ Orgány przećiwko nim ſą jákoby nic.

Lecz iż to niepewna/ á o tym jáſnego y rzetelnego świádectwá w piśmie S. y innych Kśięgách nie naydujemy; wiec zá iſtą/ nie omylną y niepochybną prawdę tego mieć y uznawáć nie możemy/ ná tym przeſtawájac/ że wiemy y wierzymy/ iż Orgány od dawnych cżáſow w Kośćiołách bywáły; cżego ja tu/ nie chcąc śię długą báwić rzeczą/ z Piſárzow wiáry godnych/ krotką ucżynię wzmiánkę.

Kromayer in ſuo Indiculo Hiſtoriæ Eccleſ. twierdźi/ że Orgány do Kośćiołá ſą wprowádzone Anno 657.

VVilhelmus Perkinſius piſze/ że Roku P. 660. drudzy záśię/ że Roku 820. Orgány w Kośćiele bydź poczęły.

Ták referują niektorzy Hiſtorykowie/ że Roku P. 747. drudzy że Anno 753. Ceſarz Conſtantinus Copronymus Krolowi Fráncuſkiemu Pipinuſowi Oycu Ceſárzá Kárłá W. jákieś wielkie Orgány przez ſwoje oſobliwe do tego

ſpor-

sporządzone Legaty posłał y podárował. Jákowe (Orgány) jeszcze tedy w Niemczech y we Fráncycey nigdźiey widźiáne y używáne nie były/ aż je potym od czásu do czásu powoli w Kośćiołách Krześćiáńskich budowano ku czći y chwale Bożey; á ná niektorych mieyscách wystáwiáno Orgány kosztowne y bárzo drogie.

W Meylándźie ná Tumie są Orgány z szczerego srebrá: Michaël Cesarz Konstántynopolski dał z wybornego złotá Orgány zbudowáć. W Wenecyey máją jeszcze podźień Orgány skláne bydź. Vid. Bakii Comment. in Psalt. Par. ult. f. m. 581.

Lecz zárzucáją niektorzy głowni Organ Nieprzyjaćiele mowiąc: Lud pospolity nie rozumie zgołá/ co ná Orgánách y inszych Instrumentách muzycznych grają.

Wszák y w Kośćiele Żydowskim nie wszyscy Żydźi/ ktorzy ná on czás byli Chwalcámi Bożymi/ rozumieć mogli/ co mnostwo onych Muzykántow ná trąbách/ bębnách/ piszczałkách y inszych Instrumentách muzykowáli: dosyć ná tym było/ że wiedźieli/ iż te Psálmy (Mutety) y pieśni nabożne/ ktorymi Bogá chwalili/ z pismá S. wźięte były.

Z tego/ co śię teraz ná plác przywiodło/ wybaczyć możemy/ że owi Reformatorowie źle w tey mierze czynią/ ktorzy Organ w Kośćiołách cále ćierpieć nie chcą/ y one z nich gwałtem wyrzucáją; jáko śię to kiedyś w Ulmie w onym niepodłym mieśćie przydáło/ gdźie dwoje Organ z Kośćiołá mocą wyrugowáli; á iż większym zrázu rádźić/ y łatwie ich z mieyscá ruszyć nie mogli: otoż powrozámi y łáncuchámi trąby powiązáli/ konie do nich záprzęgli/ á Orgány z gory álbo z mieyscá wysokiego/ ná ktorym zbudowáne były/ pozrywáli/ y z kośćiołá wywlokli/ jáko D. Dietericus świádczy powiádáiąc/ że mu to niektorzy stárzi Mieszczánie z miástá Ulm/ co ná to oczymá swymi pátrzáli/ wyliczáli. D. Diet. in der 7. Ulmisch. Kirch-Weih- oder Orgel-Pred. p. m. 268. seq.

Lecz coż tym ludziom po tym było / że śie ná Orgánach ták páśtwili? Wßák ich sumnienie ná koniec przeświádczyło / że nie dobrze sobie w tym rázie postępowáli / gdyż potym w niektorych Kośćiołách swoich Organ używáli y jeszcze używáją / tákże D. Joh. Adam Osiander o nich pisze: Habentur Organa in plerisq; Ecclesiis Reformatis, quibus tantum pecuniæ suppetit, ut ea possint emere, &c.

D. J. A. Osiand. in Theol. Cas. p. m. 1503.

A iżem ja tu obßernego o tey Máteryey Dyskursu nieumiemił prowádźić: wiec Konkluduje słowy onego záwołánego y u ludzi Uczonych wźiętego Męzá D. (Jacobi Andreæ) ktory sam o sobie ták Niemieckim mowi językiem: Jch kan mit Wahrheit von mir selbst sagen / als der ich besondern Lust zu solcher Music und Orgel habe / daß ich darauß nicht allein den Hall oder Klang mit den Ohren empfange / sondern daß auch mein Geist und Gemůt durch solche liebliche Stimmen erwecket / daß ich desto inbrünstiger und eiferiger bete / oder die Predigten mit brennenderem Geist verrichte / oder anhöre / wenn ein Kirchen-Gesang mit vielen und mancherley Stimmen gesungen / oder auf der Orgel gespielet wird / zuvor oder ehe der Prediger auf die Cantzel oder Predigt-Stul tritt / wie solches in unsern Kirchen bräuchlich ist. Da ich denn diese heimliche / und in solcher Music verborgene Krafft in mir empfinde / so / daß ich sage / das Gesang habe Krafft der Menschen Hertzen zu bewegen / welches ich auch dann von vielen Gottseligen Menschen gehört / die nichts studirt, auch die Music nicht gelernet / daß sie gleicher Gestalt solches auch bey sich selbst befinden.

D. J. Andr. in Coll. Mont. p. 733. cit. D. Os. l. d. p. m. 1507.

Ták oto ludźie pobożni w muzykowániu / ktore śię ná Orgánach dźieje osobliwe kochánie swe miewáli /

wáli / y jeszcze miewáją; bá nawet y Dyjabłu táka Muzyká przećiwna nie byłá / y nie jest: gdyż on wszystkie nakunsztownieysze Orgánisty w gràniu ná Orgánách celuje.

Wspomina D. Mengering, że Dyjabeł kiedyś w nocy w Dreźnie w Kośćiele Zamkowym ná Orgánách grał / á żadnego kálkántá nie używał. Pomieniony D. Mengering przyszedszy z jednym Dyákonem ná Orgány / y widząc że to był Szátan / poprzysiągł go w Imieniu Jezusowym; záczym tudzież zniknął y więcey widźieć śię nie dał. A iż Orgánistá zamkowy támże będąc pilno śię onemu gràniu przysłuchiwał y przypátrował / jáko on cudzy nieznájomy Orgánistá po Kláwiáturze y tánientách bárzo kunsztownie sztucznie y misternie biegał y przebierał: przetoż potym wyznał / iż jáko żyw tákiego ná Orgánách grània nie słyszał; A nie dźiwotá: Jest to bowiem mille Artifex, cui nomina mille, mille nocendi artes! *Virgilius l. 7. Æneid.*

[Nárázilem wyżey / że D. Mengering Dyjabłá álbo Pokusę poprzyśiągł. Tu kto zárzući y rzecze: To y Wy Luteránie Dyjabłá álbo Pokusy poprzyśięgáć umiećie? Odpowiádam z Doktorem Brochmanem: Nos adjurationem Spectrorum non improbamus, modo adjurationis nomine intelligatur, fiduciæ Christianæ plena obtestatio, quâ jubemus, ut Diabolus desinat nobis molestus esse, quippe sangvine Filii DEI redemtis: additâ tamen hac limitatione, non ægrè laturos nos, si vel maximè placuerit DEO Spectris istis nos per totam vitam exercere. Fas enim est, ut voluntatem nostram divinæ voluntati submittamus, nec nobis displiceat, quod DEO placet & probatur. *Vid. q. Theologia Casualis* D. J. A. Osiand. *Pars Prima & Secunda, p. m.* 1096. *seq.*] D. Brochman. *T. I. System. Theol. Art. de Ang. sub Quæst.* XIX. *p. m.* 261.

Przy tym Dyszkursie o Orgánách wspominay=my sobie náto/ że/ gdy progi domu Bożego ná=wiedzamy/ á bądź ná Orgánách y inszych Instru=mentách Muzycznych gráć y muzykowáć słyszymy/ My tám (w przybytku Páńskim) niby jácy pniacy ál=bo bydletá w rozum obráne/ siedzieć nie mamy; ále smyich powinni/ ják ludzie rozumni/ ná wyraz Boski stworzoni/ uszymá nabożnymi słucháć; zkąd się sercá násze do więtszey dewocyjey/ nabożeństwá y gorliwości zápalą/ przykłádem wzwysz pomienio=nego D. (*Jac. Andr.*) ktory sam o sobie pisze/ iż bywá=jąc w domu Bożym/ Muzyką kościelną/ kiedy bądź ná Orgánách/ bądź ná inszych Instrumentách Mu=zycznych/ Mutety Łácińskie y inne pospolite y zwy=czáyne pieśni muzykowano/ serce swe jákoby ochło=dził (posilił) tákże wszystkiemi wnętrznościámi Páná Bogá chwalił.

Toż y My czyńmy/ á Organ y inszych Muzyk lekce nie poważaymy/ ku temu duchowne o tym myśli májąc zgołá ná tym bądźmy/ żeby ciáłá násze duchownymi Orgánámi były/ á wszystkiemi człon=kámi swymi/ niby trąbámi głośnobrzmiącymi Bo=gá cześnie y wiecznie chwaliły/ ꝛc.

To już ten trojáki/ (1.) o Ołtarzách/ (2.) o Obrá=zach/ (3.) o Orgánách Dyszkurs.

